

quintu ille e pat ad spugnadu lucus qd
**Capitulum vicesi-
mum.** De ange'is pueris.

Ali igitur angeli cōsentiētes vo-
luntati luciferi cadentis irrecu-
perabiliter in hoc aere caligino-
so velut in carcere sunt reclusi. Ceciderunt autē de luce in tenebrā. de scientia i-
gnorantiā de dilectiōe in odiū et in iu-
diam. de summa felicitate in summam
miseriā. vt dicit Greg. Item demones
presunt demonibz fm maiore scientias
et minore. alijs sut sunt. vt di. Ambro.
sup. Lucā. Quamuis enī obstinati sunt
in maloriuaci tamē sensu non sunt peni-
tus spoliati. Nam vt di. Vido. triplici
acumie vigēt demones. Hā quedā scūt
subtilitate nature. quedā experientia
temporū et diuturnitate. quedā sancto-
rum spiritū reuelatiōe. Item demones
vt di. Aug. in eius viuacitate ingenij
cognoscunt seminales rerum virtutes.
nobis occultas quas p cōgruas et tem-
peratas elementoz p cōmixtiōes spar-
gant et sic diuersas rerū species pducūt
qd enim possit p se facere natura succes-
siue hoc potest diabolus facere per acce-
rationē operū nature. vnde per artem de-
monū magi pharaōis serpentes et ranas
subito produxerūt sicut super Apo. glo.
sa dicit. Item demonū intentio tota ē
ad malū et ad fatigationē bonoz et ideo
elementa sepe perturbāt tempestates in
mari et in aere concitant. fructus terre
corrumpūt et deuastant vt patet Apoca.
vij. ca. et longe peiora facerent. si dñi
angeli non cohiberēt et ideo quia otinue
peccāt quocūqz vadūt penā suā otinue
lectū portant vt di. Greg. Item grego. li.
moral. xxij. demones semp afflictionem
iustoz experūt. sed si a deo potestatem non
accipiūt ad temptatiōis articulū nul-
latenus cōualescunt. vnde quādo vnus
malum intulerint. ad faciendū aliud su-
bito se accingunt. vñ exeuntes ab obfes-
so porcos intrare perierūt. Nam vt suā
agant maliciam etiā bruta ledere appe-
tunt. quando cohibente eos diuina po-
tentia homines ledere non presumunt

Item in libro. xiiij. fm diuersas diuersi-
sorum completiōes varias diuersis pa-
rant temptatiōnū illaqueantes decep-
tiōes. nā letos temptat de luxuria tri-
stes de discordia. timidos de respatiōe su-
perbos de presumptiōe. Item in libro.
xxij. primo antiquus hostis temptans
quasi cōsulendo blanda et illicita animo
suggerit. post ad delectatiōes p̄trahit ad
extremū p cōsensum possidens violenta
consuetudine premit. vnde de ipso dicit
iob. xli. Strigit caudam et. Item idem
li. xxij. Nequaquē hostis callidus quem
piā p̄mit. sed calliditate pestifere p̄ua-
sionis et fraudulētis p̄silijs interficit. qz
dum dulcia resonant ad noxia cor incli-
nant. Item idem li. viij. sicut est perditus
hūanus sensibz se obijcit. modo quasi an-
gelum lucis se ostendit. Item li. xxxij.
in fine mundi tanto feruetior erit ad se-
uiciam quāto se sentit viciniōe ad iudē-
cium et ad penam. Item ibidē tūc quicū-
qd nequiter voluerit callidus erigetur
tūc superbis ceruicem quam altius eri-
get et per illum dampnatū homines quē
gestabit omne quod poterit. tūc nequē-
ter ostendet. Item ibidē li. xxxij. Appareo
te iudicio cūcto assistente celestis curie
ministerium antiquus ille hostis diabolus
belua crudelis et fortis in medio capti-
uus adducetur. cum suo toto corpe eter-
ne gehenne incendijs mācipabitur vbi
vtiqz inauditum erit spectaculū quā-
do hęc immanissima belua electozū ocu-
lis ostenderetur. Pec pauca de infinitis
pprietatibz malignozū spūsz et eoz esse
ctibz dicta sufficiāt cā breuitatē. als vo-
ipi sathāe pprietates opatōes et occul-
tas machinatōes si qd scire desiderat li-
bz. Greg. sup iob plegat et peurat ma-
xime in quobz. c. penul. scz. xl. et. xli.

Explicit liber secundus
Incipit liber terti-

us de pprietatibz aie rō al.

Adiuuante
iesu christo i precedentibz
aliquas pprietates de
substantia penitus incorporea diuina sci

Libertus Tertius

licet natura et angelica quantum ad hoc spectat opusculum breuiter introduxi-
mus. nunc cum eiusdem interueniente au-
pilio ad creaturam corpoream stilum
conuertamus. a dignissima creaturam
scilicet homine qui naturam et proprie-
tate sapit tam corpus quam spiritus iunctas.

Capitulum primū

De hominis descriptione.

Quoniam igitur homo secundum Iudorum
sit animal terrene mansuetum
natura secundum legem rationis di-
scipline susceptibile. diuinam habens
ymaginem in potentia cognoscendi et
similitudinem in potentia diligendi.
Ad hoc ut rudis et puulis hominis pro-
prietates manifestius innotescant a par-
tibus eius ex quibus est compositus est
breuiter inchoandum. Et primo a natu-
ra digniori. scilicet ab anima secundus
quam cum substantia angelica conue-
nit ac concordat. quia secundum illam supra
naturam corporis homo ad celestia ele-
uatur. Nam sicut dicit Iudorus. homo
abusue ab humo est dictus cum ex soci-
etate. non tantum corporis sed anime
sit concretus. Et ideo grece antropos
id est sursum erectus appellatur. eo quod
ab ymo ad contemplationem sui arti-
ficis spiritus regimine subleuatur. vnde
poeta. Pronaq; cum spectant animalia
cetera terram. Os homini sublime de-
dit celumq; videre. Fulsit et erectos
ad sidera tollere vultus. Homo itaq; ce-
cum querat et non tanquam pecus ventri os-
bediens mentem in terra figat. Cum
etiam secundum Iudorum duplex sit homo scilicet
interior et exterior. primo ab interiori
scilicet anima est tractandum.

Capitulum secundus

De homine interiori. scilicet anima

Primo igitur videndum est quid
sit anima rationalis secundum rem
et secundum diffinitionem. et quid di-
catur secundum ethimo. et nominis imposi-
tionem. Deinde quid secundum poten-
tiam et virtutem. Tertio quod secundum ef-
fectum et operationem. Quarto quid

secundum sui perfectibilis comperationem scilicet
licet que sit eius proprietates quando cum
corpore coniungitur. et que quando ab
eo separatur. **A**lia vero rationalis que hic in-
cedit a quodam scilicet et per se diffinitur ut
spiritus. a quibusdam ut anima. a qui-
busdam ut anima et spiritus. In quan-
tum autem anima habet naturam spi-
ritus diffinitur ab Augustino in libro
de motu cordis.

Capitulum tertium

Adhuc de anima.

Anima est substantia incorpo-
rea intellectualis illuminata
tibi a primo vltima relatio-
ne perceptiva. Ex qua diffi-
nitione primam et precipuam cogno-
scimus rationalis anime proprietates
spiritus enim humanus mediante post
angelos est diuine illuminationis rece-
ptiuus. Item in quantum est anima
diffinitur dupliciter. Quia vniuersi corpo-
ri scilicet. ut motor mobili et nauta na-
ui. et secundum hoc diffinitur a remigio sic.
Anima est substantia incorporea regens
corpus. Et ab Augustino de anima et
spiritu. Anima est substantia quedam
rationis particeps corpori regendo ac-
commodata. Ex qua diffinitione alia
spiritus proprietates elicitur. scilicet quod quadam
necessitate amoris et gubernationis ad
regimen corporis sibi vniuersi naturaliter in-
clinatur ex quo etiam patet quod anima in
corpore regendo non per dimensionem
et loci spacium in corpore extenditur. sed et
virtute corpus vniuersi regitur et moue-
tur sicut ponit Calcidius exemplum in
commento super thimeum de aranea que in
medio tele eius residens sentit qualem
cumque motum interiorem vel exterius factus
sic anima in centro cordis residens sine
sui distinctione totum corpus viuificat et om-
nium membrorum motum dirigit et gubernat pro-
ut autem comparatur corpori sibi vniuersi for-
ma et perfectio diffinitur a philosopho in libro de
anima sic. Anima est endelechia. id est actus
primus siue perfectio corporis physici organi-
ci potentia vitam habentis. Et quod diffinitio
per se quod quibus corpori sit vniuersi. non tamen

omni sed solum organifato corpi et phi-
fico. i. naturaliter ad susceptōez anime
rōnalis disposito infundit. vñ. Itēz
inquantū est anima et spiritus quatuor-
pliciter diffinitur. p̄rio in p̄patione ad
creatural generaliter sicut ait aug. in li.
de anima et spū. Anima est oīm similitudo
Ex quo patet. q̄ aīa ex sui natura ad su-
scipiendū in se oīm rez similitudines ē ap-
ta nata. vt dicit in li. de aīa et spū. aīa ad fili-
tudine totū sapiētie facta in se oīum re-
zū gerit similitudine. qz similis terre est
p̄ eētā. aque vero p̄ imaginatiōez aeri
p̄ ratiōem firmamento p̄ intellectū celo
empireo p̄ intelligētiā. Sexto autē mō
diffinit in comparōe ad tēū tanq̄ ad su-
am cām efficiētē sic. Anima ē reiforme
spiraculū vite. Ex quo patet p̄prietas
aīe q̄ nō extraduce. nec ex seminali rati-
one p̄pagat. sed ad viuificatiōz corpis
aīeo infundit et creatur. Itē septimo mō
describit in p̄patione ad tēū sicut ad finē
lūū sic. Anima est spūs intellectualis ad be-
atitudinē in se et corpe ordinar. et ex
relicet anime p̄prietas. scz. q̄ anima nō so-
lum sepata beatificat cū angelis vel sicut
angelus homini corpe glorificato ipius
felicitas ampliat. Has oēs differētiās
et diffinitōes sub quadā generali d̄scri-
ptiōe cōprehendit. **Jo. Damal.** omelia
xxvi. Anima ē substantia viuēs simplex et
incorporea. corpeis oculis s̄m p̄priā natu-
ram inuisibilis et immortalis rationalis
intellectualis infigurabilis organico
vtēs corpe et huic scz corpi vite augmē-
tatiōis sensus et generatiōis tributina
nō aliū habēs p̄ seipaz itellectū s̄z p̄tē
sūūp̄ius purissimā. Sicut etenim oculū
in corpe. ita est anima intellectus arbi-
trio libera et volūtaria et opatiua volūta-
te et libilis quoniā creabilis. Quia hec
ex eius grā qui eā cōdidit suscipiens ex
q̄ et esse et naturā suscepit. **Hucusq̄ Jo.**
Damal. in c. supradicto. Cōsimiles etiā
p̄prietates describit. **Bern.** sic dices. **Q.**
aīa insignita rei imagine decorata. limi-
tudine despolata fide rotata spū. redē-
pta xpi sanguine deputata cū angelis.
capax beatitudinis heres salutis p̄nceps
rationis. qd tibi cū carne? **Ex** utis mul-

tis diffinitōibz et descriptōibz varijs va-
rie p̄prietates aīe quo ad esse nature et
etiā gratie iam reluceat.

Capitulum quartum

Quō ania sit a phisicis descripta.
Quid tñ s̄m rem sit ania. pluribz
incertū est. Nā circa hoc antiqui
legūtur p̄briarias q̄si et rarias
sententias ptulisse. Recitat enī **Aristo-**
teles. in li. de aīa. q̄ plato posuit animā
eētiaz se mouente. **Seneca** dicit ani-
mā eē numerū se mouente. **Pictagoras**
armonia. **paphino** ydea. **Alcides** dicit
dicit animā eē quicq̄ sensuū exercitiū
sue s̄lonū. **Procras** autē spūm tenuē per
omne corpus disp̄sum. **Eradi** phisicus
lucē vel scintillā eētiaz animā vocat. **De-**
mocritus spūm insertū at̄omul. vñ pro-
pter facilitatē mori totū corpe aīe p̄uū
asserit. **Permenides** dicit eā ex terra et
igne esse. **Epīcurus** dicit aīaz quidā sp̄z
ex igne et aere esse. **Ip̄er** dicit animā
quendā vigore igneū fore. **Iuxta** illud
igne ē illis vigor et celestis origo. **Cū**
ergo tot et tā diuersa de substantia anie a
sapiētibz sint relata. s̄ solum suūficiat
quo ad p̄ns q̄ s̄m sanctorū dicta. **Ania**
est quedā spūalis et intellectualis rati-
onalis substantia ad viuificandū et p̄fē-
ciendū corpe humanū a deo ex nihilo sic
creata. vnde qz substantia est cōtratiōz
susceptiua susceptibilis enī est sciētie et
ignorantie virtutis et malicie et hoc sine
substantie sue immutatione seu deperdi-
tione. **Item** quia incorporea est non est
sensu corpali peruiua neq̄ s̄m dimensio-
nem extensiuā. **Item** quia simplex est in
natura. ideo nec augmenti nec detri-
mēti est in sua essentia receptiua. et ideo
nec in corpe maiori est maior. nec in mē-
nozi minor. vt dicit **augustinus.** **Item**
q̄uis simplex sit et inuariabilis in substā-
tia sua. est tamen in potentia sua multi-
plex. **Nā** multitudo in virtute et in po-
tentia non ponit maioritatem in natu-
ra vel minoritatem. sed quo ad varios
effectus est potēntialis multitudo in ani-
ma. vnde non est maior in tribus q̄ in
vna. nec minor est in vna in q̄ tribus.

Libertus Tertius.

Patet itaq; multiplex anime proprietates
fm rem 7 diffinitionem. lucidius aut
patebit aie additio p nois ipsi ipositiōs

Capitulum quintum

Quomodo aia nomē a gētilibz cepit

Aima igitur fm fido. a genti
libz nomē accepit. p eo q; fm eoz
opinionē ventus sit. qz aerez ore
attrahētes vitare videmur. Sed illud
apertissime falsum est quia multo prius
anima corpi infunditur q; aer ore capia
tur. qz in genitricis vtero statim viuif
q; a dño infunditur 7 creatur. Anima
igitur dicit. eo q; viuif. 7 corpus cui in
funditur animat 7 viuificat. Spiritus
vero dicitur. qz vitam in se habet spiri
tuale animalē et naturalem. et qz spi
tate facit ipsum corpus. Idem etiā in
essentia ē anima 7 animus. sed anima dī
at vitā fm ratiōem animus p hiliū. vn
de dicit pbi animaz. i. vitā sine animo
i. sine p hiliū pmanere. Dicitur etiā ani
ma mens. qz tanq; caput eminet vel qz
meminit. vnde homo fm mentē dī ima
go dei. Item multa nomina anime sūt
ita cōiuncta q; vnum. p alio sepe ponit
et p diuersa nomina anima diuersis re
spectibz nominatur. Anima enī dicitur
dum animat 7 viuificat. Mens in quan
tum recolligit. Animus dū vult. Ratio
dum rectū iudicat. Spiritus dum spi
rat. Sensus dū aliquid sentit. Vñ 7 pro
bis anime proprietatibz sciētia que anime
qualitas est a sensu nomē accepit. Duc
usq; fidozus libro vndecimo. capi. i.

Capitulum sextum

De potentijs anime.

Aima vero plures habet potenti
as cum sit in substātia vna mul
tiplicē habet opationē fm quā
oportuit diuersam potentiā ipsius oñ
dere p ritionē. Cōpatur ei ad corp⁹ 7 ad
finē suū. 7 ad actū suū. fm cōpatioz 7o
ad corp⁹ quibz habet potētias quarū pri
ma est fm Augul. sensualitas que vis
est anime qua mouetur 7 tendit in corp⁹
p rinentiū. Hac potentia mouetur ani

mal ad appetendū delectabilia. refugit
q; nocua. Secūda potentia est sensus
salicet vis anime qua cognoscit res sen
sibiles 7 corpales qn sunt pntes. Ter
tia est imaginatio qua anima intuetur
formas rerū corpaliū cum sunt absen
tes. Quarta est ratio que inter bonum
7 malum verū et falsum discernit. Quin
ta est intellectus que res non materia
les sed intelligibiles cōprehendit vt de
um 7 angelū 7 huiusmodi. Tres prime
potentie. s. sensualitas sensus et imagi
natio sunt in anima put est corpi vmbi
lis et ei influit vitam 7 sensum interio
rem 7 exteriorē ad ipsius copis pfectio
nē 7 he potētie hominibz 7 brutis sunt cō
munes. due 7o alie. s. ratio 7 intellect⁹
sunt in ea put a corpe est sepabilis 7 re
manet sepata sicut angelus 7 hoc fm du
plicē aspectū. Respicit namq; superiorē
sic intellect⁹ nūcupatur. respicit 7 infer
riorē. 7 sic ratio dicitur. Prout autē ani
ma cōpatur ad finem suum triplicē ha
bet potētiam scilicet rationalem qua ten
dit in verū. concupiscibilem qua tendit
in bonū. irascibilem qua tendit in ardu
um et eternū. In rationali est cognitio
veri in cōcupiscibili voluntas 7 desiderū
um boni. in irascibili est fuga cōtrarij. s.
mali. His itaq; potentia sic considerata
est cognitua siue apprehensua veri 7 ef
fectua boni vel motua ad fugam mali
De vi igitur apprehensua siue rationa
li omnis sensus oritur. De vi autē moti
ua cōcupiscibili 7 irascibili nascatur om
nis affectio siue affectus. que affectōes
sunt quattuor. s. gaudium spes timor et
dolor. prime due nascuntur de concupi
scibili nam de re quā cōcupiscimus gau
demus 7 gaudēdo speramus. Due vero
alie. scz timor 7 dolor oriuntur de irasci
bili. quia de eo quod odimus iā tolem⁹
et dolendo timem⁹. Si siquidē quattu
or affect⁹ virtutū omnū 7 viciōz quedas
sunt substrata materia sic als cōsensū
et hoc patet p aug. libro de anima 7 spū
vbi hec oia declarantur.

Capitulum septimū

De triplici potentia anime.

Quot vero consideratur anima ad suum actum triplex potentia occurrit. scilicet vegetabilis sensibilis rationalis. immo in diuersis subiectis triplex dicitur anima. scilicet vegetabilis que est in plantis et radicibus. sensibilis que est in brutis et animalibus. rationalis in hominibus. Unde animam vegetabilem comparat philosophus triangulo. quia homini tres sunt potestates. generatiua / nutritiua / augmentatiua. Unde hec potentia seu anima prima est similis triangulo in geometria. In enim sensibilem comparat quadrangulo quia quadrangulus ducta linea ab angulo ad angulum duos facit triangulos anima sensibilis duos facit triangulos potentiarum ubique enim anima est sensibilis ibi vegetabilis inuenitur sed non econuerso. Animam autem rationalem comparat circulo ratione sue perfectionis et capacitatis. Omnium enim figurarum ysope / rimetrarum. id est equales ambitus habent tantum maximum est circulus. Quamuis enim perfectibilis facta sit in scientia et virtutibus anima rationalis. ut dicitur in libro de anima perfectissima est et capacissima instar circuli quantum ad potentias naturales. unde supposita anima rationali presupponitur potentia vegetabilis et sensibilis. sed non conuertitur.

Capitulum octauum. De anima vegetabili

Anima igitur vegetabilis potentiam habet generatiuam necessarias ad multiplicationem specierum potentiam nutritiuam ad conseruationem individui sed potentiam augmentatiuam ad perfectionem subiecti. Quicquid autem virtuti vegetabili quattuor deseruiunt scilicet virtus appetitiua que fuit necessaria in nutrimento. digestiua que separat conueniens ab inconuenienti in nutrimento retentiua que transmittit ad singulas partes in auxilio et ad singulos ramos in plantis quod conueniens est in alimento et coniungitur eis ut restauretur deperditio tam in animalibus quam in plantis. Expulsiua que expellit illud quod nature est inconueniens et nocuum. Sunt et alie vir-

tutes potentie vegetabili. administrantes et immutatiua. informatiua. assimilatiua. perforabilis aspera lenis quartum differentias non intendimus persequi. quia in libro Johannis per se patet. Ex predictis igitur breuiter recollige quod anima potentiam vegetabilem in plantis et similibus similia producit et producta in esse multiplicat. et custodit. Item que sunt necessaria ad nutrimentum appetit recipit incorporat atque vnit. Item que inconuenientia sunt abijcit et excludit. Item per generatiuam virtutem cui deservit passitiua multiplicat speciem et ad esse perducit. Item per nutritiuam speciem multiplicatam reuouet atque nutrit Item per augmentatiuam subiectum dilatando in debita quantitate perficit et producit. Item senio et temporis mutabilitate deficit et tandem pereunte corpore ipsa perit. Hec de anima vegetabili hic dicta sufficiant.

Capitulum nonum

De anima sensibili

Que anima autem sensibili quantum ad potentiarum suarum differentias aliqua pauca breuiter sunt dicenda. Nam virtus sensibilis in subtilissimis cerebri ventriculis sedem habet. ab ipso autem cerebro per nervos et arterias per singulas partes animalis se diffundens motum et sensum voluntarium in singulis membris operatur. Duplicem itaque habet anima sensibilis potestatem. id est apprehensiuam et motiuam. Apprehensiuam vero diuiditur in sensum communem siue interiozem et in sensum particularem siue exteriorem. sensus vero exterior continet visum auditum gustum odorem et tactum. et iste sensus in suis organis producit talia ad effectum. Quidam nervus qui ab anatomia dicitur obtinere descendit a cerebro ad oculos seu ad oculos pupillas et ramificatur in duas partes. et aliam quidem ad aures. tertiam ad naves. quartam ad linguam et palatum. quintam ramificatur ad organa tactum per totum corpus. Per istos itaque nervos spiritus sensibilis ubique diffunditur per corpus et virtute totum sensibile et mobile redditur ex cuius

Libert Tertius.

spiritus diffusionē per neruos arterias et musculos tota corporis compago ad motum habilis inuenitur.

Capitulum decimum

de sensu cōmuni siue interiori
Sensus vero cōis siue interior diuiditur in tres ptes sū tres cerebri regiones. nā in cerebro sunt tres cellule. scilicet anterior. in qua virtus imaginatiua operatur. que quidem ea que sensus extrinsecus apprehendit interiori ordinat et componit. Et dicitur Johanicus. Est et media cellula. scilicet logistica in qua ratio sensiblis vel estimatiua virtus dominatur. Est iterū et tertia et postrema que est memoriua que ea que apprehensa sunt per imaginatiōem siue rationem in thesauro memorię retinet et custodit.

Capitulum vnde

de virtute sensitua.
Sensus itaqz siue sensitua virtus que ab anima sensibili procedit est potentia qua anima de coloribus saporibus et alijs sensuū obiectis iudicat et discernit. Imaginatiua vero est virtus qua formas per se a partibus receptas quibus absentes apprehendimus. vt patet quando motus aureos cogitamus. vel quoniam propter similitudinem aliorum montium de monte pernales somniamus. Cuius autem estimatiua siue ratio sensiblis est sicut quā in precauendis malis nobis vel in delectabilibus cōsequendis prudentes sunt homines et sagaces. et hec estimatiua nobis cōmunis est et brutis vt patet in canibus et etiam lupis. Ratione tamen proprie loquendo nō vtitur. sed quadā forti et solerti estimatiōe. sed de hoc alias. Memoratiua vero est vis pseruatiua siue recordatiua per quam species rerū ne in obliuionem veniāt reponimus et reseruamus. Unde dicit quidam: memoria est archa siue custodia rationis.

Capitulum duodecimum

de virtute sensibili motiua.

Virtus autem sensiblis motiua diuiditur in naturales vitales et animales. Virtus autem naturalis est motiua humorum in corpore animalis peruenas. et habet sedem suam principaliter in epate. eo quod ibi principaliter operetur. Virtus quoque vitalis habet motum suum per arterias in quibus mouet spiritus a corde procedentes. Nam hec virtus sedes suas habet in corde. vnde oriuntur arterie sicut ex epate vene nascuntur. tantum enim caloris est cor quod nisi frigidum aere attracto eius calor mitigaretur vti quod in semetipso suffocaretur. Propter quod per arterias et pulmonem necesse est aerem attrahere et eius incendium mitigare. Virtus autem animalis motiua que principaliter sedem habet in ventriculis cerebri a quo oriuntur omnes nervi mediante nucha. id est medulla spinali que est in spondilibus torxi mouet omnia membra. Primo enim mouet neruos et musculos et lacertos. quod moti mouent et alia membra motu voluntario in omnem partem. sicut vero quod mouet manus dicitur virtus operatiua. sicut vero quod se extendit ad pedes et mouet ad ambulandum dicitur virtus progressiua eo quod sicut eam mouentur animalia motu progressiuo. Recollige igitur breuiter anime sensiblis proprietates huic tractati congruentes. Est igitur anima sensiblis quedam spiritalis substantia vegetabili nobilior et dignior rationabili vero longe indignior et ignobilior. Nam eius esse et operatio dependet a materia siue subiecto cuius est perfectiua. Unde pereunte corpore perit eius essentia et operatio nec permanet a corpore separata. Quod dicitur tamen est in corpore nobiles habet operationes. Est enim corporum animalium sensificatiua et in ipsis sensuum interiorum et exteriorum sicut organorum exigentia completiua. Item omnium membrorum sicut omnem partem est motiua. Item per singulas partes corporis est sui virtutis distributiua vel diffusiuua. Item secundum maiorem nobilitatem organorum et membrorum est nobilissimum actionum productiua. Item in omni

et vigilie in animalibus est effectiua. Item virtute eius ad interiora reuocata in interioribus corporis fortius est actiua. Item diffusa per exteriores sensus et circa diuersa occupata debilius in singulis opatur. quoniam enim actualiter intenditur in visu debilitatur et remittitur in auditu et sic de alijs. Unde dicitur. Singulis intentus minor eadem singula sensus. Item in extremis et nimis excellentibus eius virtus obtunditur. sed in medijs delectatur. Item eius virtus et operatio impeditur quoniam propter opilationem meatuum et pororum in membris spiritui sensibili via seu transitus negatur ut in paraliticis epilepticis et alijs patet. Item ex nimio calore dissoluitur et propter dilatationem virtus eius dissoluitur sicut ex nimia frigiditate restringente ne se diffundat coarctatur. Item ex odoriferis virtus animalis operatio restauratur sicut ex fetidis corrumpitur et grauatur. Sed hec de virtute sensibili iam sufficiant.

Cap. tredecimum

De anima rationali

Anima vero rationalis. siue intellectiua id est quod intellectus. Unde diuiditur secundum duos principales actus. id est intellectum speculatiuum et intellectum practicum. Intellectus enim speculatiuus exercetur in contemplatione. intellectus vero practicus in operatione. Et secundum hanc radicem diuiditur vita actiua et contemplatiua. Anima igitur rationalis perpetua est et incorruptibilis ac immortalis propter quod et principalis eius actus. scilicet intelligere nullatenus dependet a corpore. et ideo perfecte viuunt et intelligunt a corpore separata imo quanto plus se corpori immerserint. tanto tardius et imperfectius intelligunt et quanto se magis a carnalibus neribus subtraxerint tanto facilius et clarius apprehendunt. Hoc autem hic immersionem vel per fantasticam imaginationem vel per delectationem carnis siue temporalium dilectionem. unde dicit Gregorius. homo sicut in medio creatus est ut esset inferior angelo superiorque iumento. ita habet aliquid quod necesse est conuenire cum summo et aliquid cum infimo. Immortalitatem quidem habet spiritus cum angelo. mortu-

litate corporis cum iumento. Anima igitur si ad deum per rationem uertitur illuminatur melioratur et perficitur. Si vero per affectiones ad creaturas uertitur obscuratur corrumpitur et deterioratur. Quis enim anima in se indeterata immortalis sit et perpetua. passibilis est tamen ex colligatione corporis cui est iuncta. unde Augustinus in libro de anima et spiritu. anima sanctorum uiuente per dilectionem rerum sensibiliu corporalium afficitur a corporibus exstantibus in eis de imaginibus tormenta patiuntur. propterea enim corporalibus passionibus ibidem retinere possunt. quod hic mundate a corruptione corporum non fuerit. Ex quo patet quod anima quous in sui natura sit purissima. impunitate contrahit a carne cum originaliter est corrupta sicut uinum vel aliquid quous liquor ex uase corrupto strahit in fectioes. et ideo eruta a corpore quous ex colligatione corporis secum sordes desert et ideo necesse est ut purgetur sicut gema de luto nouit emundata. Hec autem omnia de dictis Augustinus sunt excepta. Recollige igitur ex predictis quod anima rationalis inter omnes creaturas diuine imaginis et similitudinis est expressiua representatiua et si quous trina est in potentia quous unica et simplex sit in natura. Item omnium rerum similitudinem est in se contentiua. Et ideo anima dicitur omnium rerum similitudo. ut dicit Augustinus. Item semel creata in corpore vel extra corpus est in esse perpetuo permanentiua. Nam ut dicit Cassiodorus. nunquam ad diuinam imaginem diceretur creata si mortis termino clauderetur. Item endelechia est corporis organici principis. et ideo ipsius corporis in parte in toto est perfecta. Item ex natura sibi indita est naturaliter boni et mali veri et falsi diiudicatiua et libere electiua. Item secundum diuersas potentias formarum et specierum diuersarum rerum presentium et absentium est apprehensiua. Nam res materiales per suas naturales formas presentes vel absentes discernunt. res vero immateriales per sui presentiam comprehendunt. ut ait Augustinus. Item per reflexionem superius supra se. superius est cognitiua ut dicit philosophus. Nam uidendo et intelligendo cognoscit se et. Item illuminationum et impressionum

Liber tertius

diuersariū. ad motū tabule est naturali-
ter receptiua. Item cū naturaliter in
corpore et corpore vniri appetat. vniōnis
cū corpore est naturaliter et affectiua. Item
naturaliter est appetitiua boni et malicie
fugitiua quibus enī ex defectu liberi ar-
bitrii quibus malū eligat. tamen ex natu-
ra malo remurmurat. vt dicit Augusti-
Ande anima vegetabilis appetit eē. sen-
sibilis appetit bene esse. rationalis autē
affectat optimū esse. Et tō nunquā quie-
scit. nisi cū optimo cōiungat. Locus enī
anime rationalis est cēsus. ad quē mo-
uet vt in eo quiescat nō p distensiones
sed potius per desiderū et amorē. De ita-
que anime proprietates cum alijs supra po-
sitis iam sufficientiant.

Ca. XIII. De vir- tutibus anime quibus potens est suas operationes exercere.

Postquā dicim⁹ de proprietatibus
anime in se et in suo corpore cō-
siderate. restat videre de ipsi-
us virtutibus quibus potens
est suas operationes in corpore exercere.
Hec autē virtus est potentia anime ei
essentialiter attributa ad suas peragē-
das in corpore actiones. Nam median-
te hac virtute corpus viuificat. cor et ar-
terias cōstringit continet et dilatat. sen-
sum et motum voluntarium omni ani-
mato corpore administrat. vt dicit Con-
stan. libro. xij. Hec itaque est triplex. na-
turalis que est in epate. vitalis siue spi-
ritualis que in corde. animalis que in
cerebro sedem habet. Actio igitur virtu-
tis naturalis in animalibus et in plā-
tis communis est que generat/nutrit
et augmentat. vt dicit idem Constan.
Est autē generatio prout hic sumitur
substantie humoris vel rationis semina-
lis in substantiam plante vel animalis
operatiōe nature facta mutatio. Et hec
virtus incipit operari a tempore genera-
tiōis vsq; ad pfectiōem plante vel ani-
malis. Hinc autē generationi naturali
due virtutes. scilicet imutatiua et informati-
ua subministrat. Nam virtus imutati-
ua ē illa que substantiā semis trāsmutat

et auertit i substantiam singulari ptiū
plāte vel animalis. Et hec virtus istā facit
transmutatiōes mediantrib; quatuor qua-
litatibus primis. scilicet calido/frigo/humido
et sicco. nam p calidū et humidum opera-
tur substantiam molliorem vt carnem in
animalibus. flores et medullam in arbori-
bus. p calidū et siccum operatur radices
in vegetabilibus. cor i animalibus. per
frigidū et humidū opatur in plātarū
folijs et animalium pilis. per frigidū et
siccum opatur in nervis et ossibus ani-
malium in truncis et corticibus arborū
et plantarum. Virtus vero secundaria scilicet
cet informatiua actiōi nature in gene-
ratiōibus est necessaria. qz ordinat et di-
stinguit formam et specie ipsi generato-
ri p partes singulas congruetes. Nam hec vir-
tus pforanda pforat. vacua cōcauat. a
spera lenificat. et nimis lenia asperat. et
vnicuique ptiūle superficiem pfcit et fi-
gurat. De autē due virtutes scilicet immu-
tatiua et informatiua nō diutius ope-
rantur nisi quousq; ipsa res generata vt
animal vel plāta inesse nature cōpleat
Et ideo necesse fuit vt virtus nutriti-
ua ad cōseruatiōem generationis cōti-
nue sequeretur. est enim ipsius genera-
tiue virtutis adiutrix et ministra. qz in
longitudine latitudine et profunditate
augmentat et extendit ipm generatum
Pascitiua quoque virtus nutritiua adiu-
uat et ministrat qz cibū ab animalibus
assumptū in mēbris assimilat et solidat
et quod dissolutū est ac deperditū vi ca-
loris vel aliqua passione aeris reparat
et restaurat. et ideo natura mirabilis pa-
scitiuam virtutē nutritiue fecit adiutricē
et vtriusq; subiecit ministerio virtutis ge-
neratiue. Hinc ergo pascitiue virtutis quā-
tuor virtutes ptiūales subministrat
scilicet appetitiua quā nutrimentū cōueniēs at-
trahit ipsis membris et ad nutrimentū
carnis attrahit et pamentū sanguinis. ad
nutrimentum cerebri et pulmonis tem-
pamentū siccum et sic de alijs Item
ei coopatur virtus digestiua quā conueni-
entia ab in conuenientibus nutriendo se-
parat et diuidit purum ab impuro Item
virtus retentiua que. scilicet purū nutrimen-

tum custodit. et quod ias actiōe nature
 excoctū est singulis mēbris incorpat. al
 similat atq; vnit. Itē expulsiva que su
 p̄ sua membris tracta eis nullaten⁹ al
 simulando necessaria expellit. Et ideo si
 cut vis appetitiva opat cū calido ⁊ sic
 co ⁊ digestiva cū calido ⁊ humido ⁊ retē
 tiua cū frigido ⁊ sicco. sic expulsiva cū fri
 gido ⁊ humido opatur.

Ca. xv. De virtu te vitali cuius initium est cor.

Virtutē autē naturalē sequit̄
 virtus vitalis que vivificat
 cui⁹ fundamentū siue p̄rium
 v̄m̄iciliū est cor a q̄ procedit
 vita ad omnia mēbra vivificāda. Istius
 virtutis opationi coopatur vis volūta
 riē motiva. qua cor ⁊ arterie dilatātur
 et cōstringit̄. Et dicit̄ hęc dilatatio mo
 tus cordis a medio in oēs extremitates
 Sic eōverso cōstrictio d̄ motus ab ex
 tremitatib; ad ip̄m mediū sicut est i fa
 broꝝ follibus videre. Virtus ergo vita
 lis cor dilatādo mediante pulmone ad
 cor ac rē attrahit et a corde ad alia mem
 bra p̄ arterias transmittit. Et ista virtus
 per virtutē dilatatiuā cordis ⁊ cōstricti
 uā anhelitū in animali opatur qui mo
 uet pectus motu continuo. nervis tamē
 motus primitus ⁊ lacertis. Iste autē
 fatus siue anhelit⁹ necessari⁹ est ad ca
 lozis naturalis mitigatiōz. et ad spirit⁹
 vitalis nutritiōē. necnō ad spiritus
 animalis generatiōem. Custodia enī
 caloris naturalis est frigidi aeris tpa
 tus attractu ⁊ custodia vitalis. ex cui⁹
 tpa mēto generat̄ sp̄s animalis ⁊ ideo
 ad vite cōservatiōēz nihil est magis
 necessariū q̄ anhelitus. bene dispositus
 in oib; ordinatus. Nec oīa habentur a
 Constan. in pantegm. Sine ab̄seum
 et potu ad hōzā pōt̄ p̄sistere animal. sine
 attractione vero aeris nec ad momentū
 pōt animal indebita cōsistentia perma
 nere. Corruptur tamen hic anhelitus
 siue aer attractus multis modis. ⁊ seq̄
 tur necessari⁹ destructio animalis. Pri
 mo ex cerebri mala dispositiōe. nam ce
 rebro quocūq; mō in suo officio spedito

pter defectū influentie spirituum. defi
 cit cordis dilatatio et debita cōstrictio
 Unde seq̄tur necessari⁹ animalis suffo
 catio. vt patz in apoplexia ⁊ in alijs cau
 sis consimilibus. Item idem accidit ex
 cordis lesione q̄n humorū ibi naturalē
 existentiū fit euacuatio ⁊ per consequēs
 spiritū exinanitio ⁊ sic aeris attractio
 non habet locuz. Item idē accidit ex si
 bita caloris naturalis ad interiora cor
 dis repulsiōe vt patet in timorosis et
 feultōm̄is. qui aliquādo deficiunt et
 sincopulant. Item idem accidit ex epa
 tis infectiōe. nā corruptio epatis ge
 neratiōz aufert puri sanguis quo calor
 naturalis nutrit̄. quo oblato sp̄s vi
 talis deficit ⁊ per cōsequēs anhelitus p̄ri
 culariter vel vniuersaliter impedit̄. Itē
 idem accidit ex pulmonis p̄foratione.
 et patet in p̄ficis in quib; ventus astr
 ctus p̄ occultos poros euanescit ⁊ ad tē
 perandū calozē cordis nullatenus satif
 facit. Item idē accidit in omni ⁊ maxi
 me interioris vacuitatis corpis subita
 repletiōe. vt patet in submersis in quib;
 bus p̄ s opilatis anhelitus interclu
 ditur ⁊ simpliciter impeditur. Item ex
 nimia aeris corruptiōe. vt patet in p̄
 stilentia ⁊ corruptio aere q̄n sp̄s vitalis
 suū cōtrariū fugiēs interioribus cordis
 se intercludit ⁊ ex corrupto aere iam op
 pressis cor et alia corpis mēbra regere
 non sufficit. ymo deficit i se. ⁊ quasi subi
 to euanesat. ⁊ tūc mors est i potris Itē
 ex humorum t̄poracis ⁊ pectoris infecti
 ōe corruptione. vt patet ⁊ in leprosis.
 Itē ex viar canalium pulmōis obstructi
 ōe. vt patet in asmaticis ⁊ anhelosis ⁊
 alijs. Itē ex spēali cordis corruptiōe sic
 ex moriū alicuius venenosi tepulis cu
 ius venenū ad cor penetrās naturalem
 calozē vincit. et sic anhelitus via inter
 cludit̄. Item nimia calidi aeris rarefa
 ctiōe sicut cōtingit ex balneo nimis calē
 do v̄l sole feruētissimo poros nimis ra
 refaciente ⁊ aperiente. vnde fit nimia
 caloris naturalis epalatio ⁊ sic nō suffi
 cit aer frigidus attract⁹ ad caloris acci
 dentalis mitigatiōz. ⁊ sic anhelit⁹ impe
 dit̄. Itē idē accidit ex aere nimis frigido

Liber tertius

lacertos et nervos pectoris cōstringēte
vñ et vis attritiua aeris impedit. vtz in
tormentis sup mūē. Item idē qñq; cō
tingit ex vena cordis q̄ dicitur cōcaua venā
opulatiōe qua opulata et interclusa tene
gatur transitus siue via sanguis ab epa
te ad cor ad vitālis spiritus nutrimentū
vnde calore intēso et humore subtracto
animal suffocatur. qz non sufficit aer ad
cor refrigerādum. Item idē accidit ex
colere siue alteri humore in subtilissi
mis venis cordis intēsiōe. vt p̄ i acu
tis febribus in quibz deficit anhelitus.

Item ex gutturis et aliorū meatuū ex
teriorū nimia et violenta cōstrictiōe vt ē
videre in suspensis et suffocatis in quibz
intercepto anhelitu cor subito incendi
tur et sic animal subito moritur. His et
multis alijs modis vitalis spiritus p̄ de
fectū anhelitus impeditur. Ex virtute
spirituali pcedit ira pugna indignatiō
emulatio et consimiles passiōes q̄ q̄des
surgūt in brutis et motu spūalis virtu
tis cū imperit sine discretiōe. sed in ho
minibus ordināde sunt et regēde sub cer
ta animi ratiōe. *De virtute spūali siue vita
li virtute sufficient.*

Ca. XVI. De vir tute animali

Virtus animalis sedē et locū
habet in supiori pte hominis
s. in cerebro. et hęc triplex
ordinatiua sensitua et mori
ua. Ordinatiua p se solum explet cere
brū. Nā in prima pte sui i anteriori cel
lula ordinat fantasiā siue ymaginatio
nem. in media cellula ordinat estimati
uā et ratiōis et itē in posteriori cellula p
ficiat memoriā et memoratiuā actiōem
Nā virtus ymaginatiua illud qd format
et imaginat trāsmittit ad iudiciū rōnis
Ratio vero qd ab imaginatiōe recipit
et quasi iudex iudicat et diffinit ad memo
riā trāsmittendo. Memoria ea que fu
erūt i intellectu posita recipit et donec il
la ad actum reducat. cōseruat firmiter
et custodit. Secūda virtus. s. sensitua sic
habet formari. nā spūs aialis ab itero
ribz vetriculis cerebri mediātibz q̄bul

dā nervis q̄ sunt mollissimi p̄greditur
ex quibz sensus format. An quidā diri
guntur cū spū animali ad oculos vt ibi
formetur visus. Quidā ad nares vt for
metur olfactus et sic de alijs. Sensus igitur
visus subtilior est cū sit natura eius
igneā. Auditus sensus est aere qz p̄culli
aeris sonitus. deinde subtilior est olfa
ctus cū sit natura ei? fumea. deinde gu
stus cū sit ei? natura aqua. postremo sen
sus tact? grossior est omnibz. quia natu
ra sua cū sit terrea in duris. s. in ossibus
et in nervis in asperis lenibz / frigidis / et
calidis est necessaria. Por sensuū singu
li habēt sua officia vt immutati et infor
mati a suis obiectis q̄ sentiūt vt sua sen
sata intellectui representent.

Ca. XVII. De vir tute visibili.

Sensus igitur visus cū sit ig
neus est simplicissim? vñ et
remotissima subito p̄prehen
dit. Sensus autē visus sic forma
tur. In medio quippe oculi. s. in pupilla
est quidā humor purissimus et lucentis
simus q̄ cristalloides a pl̄is est vocat?
eo qz more cristalli ad suscipiendas va
rias colorū formas subito coaptatur. Vi
sus enim ē sensus colorū figuraz et for
marū et p̄prietatū exteriorū susceptiū et
discertiū. vñ ad visum p̄ficiēdū sunt b
necessaria. s. causa efficiēs. organū siue i
strumentū. queniēs exterior res opās si
ue aer referens. aie intētio et motus me
diocris. Causa efficiēs est virtus anima
lis. Instrumentū est humor cristallinus
in vtroq; oculo collocat? clar? et rotūd?
Clarus est vt sua claritate spūm et acē
p oculos irradiet. rotūdus vt minus sit
passibilis. qz forma rotūda in lateribus
eius angulos non habet in quibus p̄tine
atur supfluitas p̄stitura lesiōe. Exte
rior res coopās est aer sine quo mediā
te visus nō potest p̄fici. vt eni visus p̄fi
ciat in quibusdā aialibus aeris claritas
exigit. in quibusdā vero obscuritas. i
quibusdā autē mediocritas. nā in murle
gis exigitur obscuritas. in vetriculionibz
et in quibusdā alijs animalibus medi

ocritas vt post patebit. Item attentio
etiā anime est necessaria. dum enī cū
ca rem aliquam inuestigandā; alio sen
su est intenta oculus minus pfecte vi
det. qz de re vīsa nō iudicat. Item neces
sarius est motus mediocris. si enim mo
ueretur res vīsa vehementer ex multo
impetu vīsus cōfunderetur 7 ex motu
nimio cōtinuo dispergeretur vt patet
in remo fracto apparente in aqua ppter
motum aque velociter. Sic etiā aliqđ
lignum oblongum velociter motum ap
paret rotundum. De vīsu vero qualiter
fiat fuerūt apud veteres varie opinia
nes. Fit autē fm̄ philosophū vt patz ex
primo capitulo p̄spectiue tripliciter vi
sus. vno modo p̄ directas lineas super
quas venit spēs rei vīse ad vīsum: Alio
modo sup̄ reflexas quando scilicet p̄io
multiplicantur species a re ad speculum
et a speculo fit reflexio ad vīsum. Tertio
modo fit per lineas que licet non sint re
flecte ab aliquo. sed diriguntur inter re
et vīsum. non tamen vadunt incessu re
cto semp. sed aliquando diuertunt a via
recta qñ scilicet mediū multiplex inter
ponitur. Et sunt ista media diuersarum
dyaphoneitatum vt quando vnum ten
sū est 7 aliū rariū id est minus den
sū 7 rariū. Aliquando enim occur
rit medium alterius nature sed frangi
tur radius siue species radiosa nisi veni
at super lineam cadentem p̄pendicula
riter sup̄ illud medium secundum occur
rens 7 voco lineam cadere p̄pendicula
riter super corpus planum ad angulos
rectos. super corpus vero sphericum quan
do cadit in eius centrum. Ad vīsum au
tem primo modo dictum nouem preci
pue eriguntur sicut habetur ibidē. Pri
mus est claritas siue bona dispositō orga
ni vīsus. Secundum est oppositio vīsi
lis contra vīsum. quia vīsus tali modo
videndi non videt nisi rem illam a cui
partito venit species super lineas rectas
cadentes in centrum oculi que omnes
linee ducte a singulis p̄tibus rei faciūt
vnam pyramidem cuius conus est in
pupilla 7 basis in re vīsa. vt patet i hac
figura. A enim et B sunt A D

ares quando videns directe
ituef. p̄ctū. c. Quando vō i
tuef p̄ctū. d. tūc ille due. b. c
crentes ab oculis dicūt ares. D C
quia exēit immediate ab oculi
li medio ad rem vīsam. Tertū est distā
tia p̄portionalis. Quartum. est situs
determinatus nō nimis ab axe vīuali
elongatus. qz illud scilicet quod multū
elongatur ab ipso axe licet vīsu oppona
tur. tamen distincte nō cognoscit. Axis
vīualis est radius ille siue linea que i
telligitur duci a medio vīsus ad punctū
rei vīse directe ad oppositum in medio
vīsus. vtz i hac figura. Quin A B
tū est soliditas seu densitas
rei vīse. qz qđ est omnino pui
um nō videm. vñ et aer non
videtur eo qz est in fine dyaphoneitatis
7 nō habet densitatem vt dicit autor sci
entie p̄spectiue. Sextū est magnitudo
debita rei vīvisibilis qz res potest esse ita p
ua qz non videbitur in aliqua distantia
qz vīsus non est nisi per pyramidem ad
oculū venientē que si fuerit valde parua
occupabit p̄tem vīsus valde puā. Sed
vīsus non sentit vīvisibile nisi quādo p̄s
superficiē siue immutata fuerit quanti
tate vīvisibili. Septimum est raritas me
dij in teriacentis. quoniam mediū si fi
erit densum impedit multiplicatio spe
ciei vt non veniat debito modo et de fa
cili ad pupillam. Octauum est lux. qz
species vīvisibilis non immutat vīsum
nisi cum luce. Nonum est tempus qz vi
sio fit i tempore sicut p̄batur in p̄specti
ua. Quis enī vīvisibile subito ostendatur
vīsu non tamen discrete cognosceref
nec distincte nisi aliqua habita anime
deliberatione. que mora indiget et tem
pore. Et ideo attentio anime est etiam
necessaria in predictis. vt supra dictus
est. preterea fm̄ p̄bm̄ non solum venit
species rei vīse ad vīsum secundum pira
midem vīsualem. sed species vīsus ad
rem super consimilem pyramidem ex
tensam in eodem loco. Dicit enim Ari
stoteles. in. xij. libro. de animalibus. qz
nihil aliud est vīsum videre qz qz vīsus
exeat ad rem vīsam. Et idem vult aug.

Liber tertius

primo libro sup. **De**ñ. et. vi. musice. a re autem visa nihil venit nisi species eius neq; a visu ad rem venit aliud q̄ species eius nihil enim erit ab oculi substantia. qz corrumpetur sed erit ab oculo contul pyramidis et dilatatur eius basis super toram superficiem rei vise. **I**tem pbat autor perspectiue i libro primo qz nihil videtur nisi per lucem orientem sup re visam. ab eadem vsq; ad oculum multiplicataz. vnde necessario erigitur tetra pyramidis. scilicet ipsius lucis. et omnium istorum trium pyramidum coniuncti sunt in oculis et bases in re visa. **Q**uando ergo visus habet species venientes super has tres pyramides. tunc transit species lucis et caloris per medium tunica rum et humoru oculi vsq; ad humores crystallinum et ibi incipit anima facere iudicium de re visa per speciem illam. s; ibi non completur. ymo vltterius multiplicatur species vsq; ad neruum optici huius coeuum qui latet in superficie cerebri et ibi est virtus visiva in radice. et supposito primo principali vno. aliter enim vna res semper videretur due ppter duos oculos nisi continuarentur ad vnum organum in quo sit vna virtus fontalis tenuata ad pupillas. **H**ec omnia ostendit autor perspectiue. **A**liam rationem visus ostendit et assignat **C**ristian. libro tertio. capitulo vndecimo. **D**icit enim spiritum visibilem oculis. et aerem cor pora clara esse que irradiatione quadaz sese inuicē irradiando immutant. **A**er enim qui iuxta est rem videndaz ab eius proprietatibus immutatur et sic immutatus oculo se offert a quo spiritus visibilis immutatur. **N**am ista virtus visiva vsq; ad extremas partes pupille se diffundens aeri immutato adiungitur et quasi vnum cum illo efficitur et color mediante aere relatus anime iudicio presentatur. **A**er enim ex varietate formarum sibi obiectarum facile immutatur sicut videmus ex obiecto panis tutei ad solis radium vicinum aerem collozari. vnde non est mirum si oculum clarus et diaphanum sibi immediate conuenit

etum qualitate et forma consimili afficiat et immutet. **Q**uantum igitur sufficit ad presens opusculum breuiter recollige qz visus vel virtus visibilis ceteris sensibus est subtilior et viuacior. vnde a viuacitate visus nomen accepit. vt dicit **I**sidorus. **I**tem ceteris sensibus est dignior. et ideo sibi situm alijs est superior. **I**tem in effectu tanq; quedam ignea vis alijs est potentior. quia alijs sensus propinquiora. hic vero sua virtute remotissima comprehendit sub angulo recto et pyramidali visa diuincat et discernit. sibi nobiliozem naturam et dispositionem organi faciliiori modo inter videnda distinguit. **U**nde dicit **A**ristoteles libro. xij. qz visus bonus et acutus erit ex humore temperato. vnde et aues vt aquile vncorum vnguim sunt acuti visus. et hoc propter purum et subtilem humorem et temperatum in organis visus existentem. et tales aues a remotis et altissimis locis vident cibum. etiaz tales aues altissime eleuant qz alia volatilia. **A**ues vero in terra manentes non sunt acuti visus vnde prope et non velonge vident cibum suum. **I**tem idem libro. xij. oculi glauci non sunt acuti visus de die neq; nigri de nocte. propter paucitatem autem humorum oculi glauci mouetur motu maiori. vnde et virtus visiva debilitatur. **N**igri autem oculi mouetur minus propter multitudinem humoris. et lumen noctis est debilius et humor in nocte est naturaliter giuoris motus. **E**t ideo spiritus visibilis intercluditur per humorem et impeditur. **I**tem idem visus senum non est acutus quoniam senum cutis est rugosa. ex quo patet qz ex tonitate organum vel debilitate debilitatur et fortificatur vis videndi vnde dicitur ibidem. **C**u oculi animalium habent cooperatorium et fuerit humor in pupilla mundus et temperatus et motus etiam temperatus et cutis super pupillam tenuis tunc visus est acutus et videt a remotis. sed tamen non perfecte distinguit a remotis inter colores et differentias corporum.

vis. visus tamē talium animalium melius est visu eorum quorum humor in oculis est multus et non habent cooperatorium omnino. Nam propter continuam apertionem spiritus visibilis dilgatur et pupilla etiam de facili leditur et sic visus impeditur. In habentibus vero palpebras et cooperacula. patet causa contraria. Dicitur etiam ibidem quod visus accuti causa invidendo a remotis ē propter situm oculorum. Nam oculus eminentis est pui visus et non videbit bene a remotis. sed oculus profundus videt a remotis. Nam motus eius nō dividitur nec consumitur. sed erit ab eis recte virtus visibilis et vadit directe ad res visas. unde cum extra oculum non fuerit cooperaculus necessario debilitatur visus nec videbit a remotis nisi debilitate. Ducuntur et restoriles. libro duodecimo. At hec sufficiant que de visus proprietatibus generaliter iam sunt dicta. Nam alia patebunt infra ubi de natura et proprietate oculi tractabitur.

Capitulum decimum octavum. De auditu

De auditu

Actus audibilis in aurium organo suo sortitur effectum. Est autem auditus sensus proprie sonorum perceptivus. Unde ad perficiendum auditum quatuor ad minus sunt necessaria. scilicet causa efficiens. organum conveniens medium ordinate sonum referens. anime intentio de his conferens vel de his intendens. Causa efficiens est virtus animalis audibilis. Instrumentum conveniens est quoddam os petrosum siue cartilaginolum auribus suppositum quod quidem est concavum siccum tortuosum et durum. Locavum est siquidem auditus organum ut in sui concavitate spiritum et aerem contineat. Tortuosum est ne stupor ex subita et vehementi allusione natus spiritum audibilem ledat et ideo organi circularitate sonus temperate susceptus spiritum audibilem non reuertat sed perficit et telecrat. durus

etiam est et siccum ut siccio melior et fortior fiat aeris allisio. et sic sonitus maior fiat. ut patet de tympanis que melius resonant flante borea vento scilicet. frigidio et sicco quā austro humido atque leto. ut dicit Constantinus. et etiam arido. Medius vero referens percussus est aer qui aurium foramina subintrat et allidit os petrosum quod est primum auditus instrumentum. Est etiam necessarie anime intentio. quia quod dicitur sollicita est et intenta ad diuersa minus viget ad perficiendam virtutis audibilis actionem. sicut videmus in multis vndis circumdatis. quia fere nihil audiunt cuius mens ad singula suam non habet attentionem. et ideo nihil percipitur tunc auditu. Fit autem auditus hoc modo. duo nervi ab in teriori parte cerebri exeuntes in ossibus petrosis aurium infiguntur per quos spiritus animalis ad ossa refertur predicta quibus exterior aer formam alicuius soni referens ei immediate coniungitur. unde aer percussus ossa illa allidit et spiritus in eis existens sine proprietate aeris ibi existens et nervos allidentis immutatur. Spiritus vero sic immutatus recurrens ad suam cellulam fantasticam immutatione anime representat. et sic auditus perficitur. Patet igitur quod auditus merito dicitur aeris eo quod per aerem percussum habet semper generari. inde est quod natura posuit sensum auditum in medio rotundi capitis. ut dicit Aristoteles libro duodecimo. quia auditus circulariter et non directe sonum aeris percussit vndis apprehendit. hic etiam sensus sicut et ceteri contrastatur. quia coram pitur in extremis et in medijs telecrat et saluatur. unde dicit Ambrosius in exame. Incolas regionis ubi oritur nihil auditu esse penitus priuatos propter fragorem et strepitum horribilem. quoniam idem fluvius de montis precipicio corruens incolarum auribus incurere consuevit stuporem et iurditatem. Hic etiam sensus sicut et ceteri multis subiacet passionibus. quia quandoque totus

Liber tertius.

aufertur et tunc surditas vocatur. At quandoque minoratur. et tunc grauitas auditus nominatur. quandoque autem cursum suum egreditur. causa autem passionis quandoque est ex vicio cerebri siue nerui qui est via auditus. et hoc quod opilatur. vel quia aliquo morbo officiali aggrauatur. Item ex vicio ipsarum aurium quia quandoque a diuersis humoribus corrumpuntur. quandoque putredine in suis concauitatibus coadunantur. quandoque lapides vel alia que transitum aeris ad spiritum audibilem impediunt immittuntur. quandoque ex translatione vermium et corrosione nerui audibiles molestantur. quandoque etiam ex aere corrupto calido vel frigido instrumenta auditus inficiuntur et leduntur quandoque etiam ex grossa ventositate in poris neruorum sensibilium interclusa via auditus impeditur vt patet in illis in quibus videtur quod audiant fistulas cornua aut campanas ex quibus omnibus virtus auditiva leditur vel aufertur sicut in tractatu aurium post dicitur.

Capitulum decimum. De olfactu.

Olfactus siue odoratus est sensus proprie odorum perceptiuus. Ad quem perficiendum ergitur spiritus animalis tamquam causa efficiens. Necessarium autem est organum expediens scilicet narium perfecta dispositio in quibus sunt caruncule ad modum mammillarum dependentes que sunt propria organa odoratus. et recipiunt spiritum animale per quosdam nervos a cerebro descendentes. Hares enim non sunt proprie instrumenta olfactus que sunt cartilaginee. et ideo sunt insensibiles. quod patet quia eis absens non priuatur animal odoratu. Similiter nos per fetida loca transeuntes si statim represserimus subintrantem nares aerem fetidum non sentimus. et hoc est quia ille caruncule opilate quasi quodam motu voluntario sunt obstructe. Sunt

etiam he caruncule concaue et spongiose ideo concaue vt in sua concaua profunditate fumum a re odorabili recipiant resolutum. Ideo etiam sunt spongiose vt in eis vigeat virtus attractiua. et ideo exterior necessaria est aeris cooperatio vt scilicet aer sine fumositates a re odoranda resolutus immutetur et in ipsis carunculis incorporatur. Unde sic habet fieri odoratus. Spiritus animalis per quosdam nervos qui dicuntur odorabiles ad predictas carunculas a cerebro transmittuntur. fumus autem corporis odoriferi resolutus aeri admiscetur quem cerebri ventriculi per illas duas carunculas sibi attrahunt et in suam similitudinem mutant et conuertunt. et sic per illam imitationem in spiritu animali factam odoris discretio preceatur. odoratus autem spectat ad fumosas naturam seu materiam quoniam habet per eam fieri. Odor enim nihil aliud est quam aerea seu fumosa substantia a corpore resoluta. hunc aerem fumosum seu vaporem sibi necessarium et amicum sibi attrahit cerebrum sicut cor anhelatum et huiusmodi aeris attractu cerebrum temperatur et confortatur sicut calor cordis attractione anhelitus mitigatur. Vapor enim si fuerit maliciosus fetidus et corruptus spiritum animales corrumpit et sepius pestiferos morbos generat et inducit. Unde olfactus in suo effectu sepius impeditur quandoque propter malam cerebri complexum quandoque propter humorum crudorum vel corruptorum in neruis odorabilibus nimiam repletionem. vt patet in patientibus fluxum narium seu catarrum. quandoque propter prauam instrumentorum olfactus dispositionem. quando scilicet nimis dilatantur vel nimium construnguntur. quandoque propter superfluum carnis superexcrecentis opilationem. vt patet in poliposis. quandoque propter apostematis siue cuiuscumque humoris corrupti infectionem. quandoque propter alicuius humoris calidi et sicci corrosionem. Et patet in cancriosis

et huiusmodi. Hic sensus propter sui
subtilitatem quando bene disponitur
virtutem animalem confortat et a fumo
sitate superflua euacuat et econuerso qui
corruptus est aliquo casu vel infectus
virtus animalis leditur et in suis acti
onibus impeditur. Dicit etiam aristote
les libro duodecimo. quod sensus olfactus
non est nisi per actionem aeris in ani
mali habenti nasum qui est membrum
in medio aliorum sensuum positum in
anteriori parte capitis propter iuuu
mentum anhelitus. Omne animal ha
bens pulmonem habet nasum vel ali
ud loco nasi propter anhelitus iuuamē
tum. Unde patet quod organum olfactus
non solum est in animalibus ad delecta
am et recream. verum etiam ad perficien
dum virtutem spiritus animalis et ad
tribuendum in virtuti vitali in corde ad
iutorium et vigorem. Hec virtus scilicet
odoratua viget in quadrupedibus
Unde et solo odore discernunt inter her
bas salubres et venenosas et precipue
in symeis que eque vel magis discernunt
inter cibos et cibos per olfactum quam per
gustum. Deinde in canibus viget ma
xime illa virtus qui solius odoris du
ctu ad sentiendum animalium vesti
gia viuacitate olfactus infallibiliter dis
prehendunt. viget etiam in volatilibus
precipue in ylturibus quia secundum
Ambrosium in exameron. et Hieronymum libro
duodecimo. capitulo sexto. ita sunt vi
uacis olfactus quod ultra maria cadauera
sentiunt in his ergo et in alijs operatio
nis nature conditionibus. admiranda
est diuina sapientia que per ista et alia
similia dat nobis quodammodo intel
ligere qualiter per ista sensata materia
lia ad intellectum eorum que sunt supra
sensum sint paulatim cordis interiora
ad intelligentiam spiritualium promo
uenda. et propter hoc ista simpliciter est
in hoc opusculo mea intentio et finis me
us. Hec de olfactu dicta sufficiant.

Capitulum vicesi mum. de gustu

Iustus est proprie sensus saporum perceptiuus ad que gustum sensibiliter perficiendum necessaria sunt illa causalia effectiua materialia et informatiua que et in alijs sensibus iam sunt dicta. Nam virtus animalis est causa efficiens. causa materialis et instrumentalis est lingua propria cum suis arterijs. spiritum animale ad perfectionem virtutis gustabilis perficiens. Que quidem lingua sine sue substantie complexionem est concava porosa humida et insipida. Concava quidem est ut sui concauitate humorositatem rei gustabilis resolutam in se suscipiat. porosa ut quod esset grossum vel subtile de re gustanda. ad nervos lingue libere subintraret. et ut virtus attractiua ad perficiendum ea plus vigeret. humida quidem est ut cooperetur ad acceptorum dissolutionem. ut si aliqua sicca et dura forsitan lingue vel palato applicaretur humiditate lingue ad digestionem siue qualemcumque resolutionem facilius aptarentur. Erat etiam et insipida ut esset cuiuslibet rei et saporis facilius receptiua sicut aqua que si determinatum saporem haberet alterius qualitatem percipere non valeret. Fit autem gustus hoc modo. Duo nervi in medio lingue infiguntur. qui postmodum in multos ramos. in extremitatibus lateralibus lingue dispersiuntur et per eos spiritus animalis in linguam refertur. Cum ergo res gustanda subintrat linguam vel poros neruorum spiritus animalis existens ibi immutatur sine eius proprietates quas postea iudicio anime representat. gustus ergo tanto olfactu grossior est quanto fumus aqua subtilior inuenitur. quia odoratus natura est fumosa. gustus autem sensibilitas humectatio est aquosa. ut dicit Constan. Hic sensus animali utilis est ad indiuidui conseruationem. gustu enim corrupto vel ablato vis nutritiua deficit et sic substantia animalis paulatim perit. Gustus autem corrumpitur quando sua instrumenta leduntur vel quando corrupti humo

Libertertius.

res in ipsis dominantur. et hoc fit quādo non sapozanda sentit. vel quando sapozanda sub propria qualitate non apprehendit et hoc accidit quando singularis humor in lingue substantia dominatur. verbi gratia. si dominatur colera rubea omnia sentit amara. et si salis feuma sentit falsa et sic de alijs vt patet in febricitantibus in quibus dominium corrupti humoris gustum inficit et corrumpit. Immutatur etiam quādo leditur per maliciam rei. que gustatur. vt patet in aloē. et in alijs nimis amaris quorum horrore gustus asperatur. delectatur autē gustus in dulcibus propter illā quā habet cum dulcedine. assimilationem. quia dulcedo que fundatur super calidus et humidum similis est omnibus membris que dulcibus maxime nutriuntur dulcia enim multi sunt nutrimenti. et defacili membris assimilantur sicut dicit Isaac in dieter.

Ca. XXI De tactu

Tactus est sensus specierum tangibilium perceptiuus. Nam virtute tactus anima apprehendit calidum et humidum frigidum et siccum. molle et durum. lene et asperum. Vel sicut dicitur. tactus est vis ordinata in nervis totius corporis ad apprehendendum quod tangit. Hic autem sensus licet sit in omnibus partibus principaliter tamen viget in volis manuum et in plantis quas natura temperatas ista composuit ratione ut scilicet calida et frigida facilius percipiantur. sunt autem hę partes concaue ut tangenda melius percipiantur. et tenenda melius et fortius teneantur. Fleuose vt ibi vigeat sensibilitas. quia omne nervosum sensibile est. Temperate vt a quilibet re temperata facilius immutentur. Obiectum itaque siue sensatum tactus dici potest compositio primarum qualitatum et quedam convenientia ad illas. vt asperum lene. durum molle. Item horum extremis sensus tactus leditur. vt patet in nimis calido et nimis frigido in medicis natura delectatur. vt in tepido. Ad istum autem sensum perficiendum exiguntur

ista scilicet causa efficiens. et hec est. de rivatio spiritus animalis ad organa tactus. Item instrumentum conueniens et hoc est duplex. scilicet nervi in cerebro egredientes singulis membris spiritus animalis referentes. Secundarium vero instrumentum est caro in qua nervi inuoluti sunt et infixa per quos virtus tangibilis operatur. Nam ipsis mediantibus species rei tangibilis anime iudicio deportatur. Item tertium erigitur. scilicet exteriorum cooperatio que est necessaria ut res tangenda organo tactus appropinquet ex cuius appropinquatione spiritus animalis in carne nervis existens immutetur et immutatus proprietates rei tacte representet. et sic sensus iste in sua actione fit completus ut dicit Costan. Hoc autem est proprium sensus tactus quod omnes alij sensus habent. singulare membrum et organum sue actioni specialiter deputatum. Solus autem tactus est generaliter in membris omnibus exceptis pilis et crinibus et pedum ac manuum ungibus in quibus non est nervus et per consequens neque sensus. Hic sensus pre omnibus alijs magis est terrestris atque grossius. et ideo aspera et dura et cetera huiusmodi terrestres passionis sensibus alijs similitudinis gratia perfectius comprehendit. Hic sensus quibus alijs sensibus ratione obiectorum videatur grossior esse. suppositis tamen alijs iudicatur esse utilior. quia quibus alijs sensus possint aliquantulum esse sine tactu tamen lene et complete esse sine tactu est impossibile. ut dicit philosophus. vnde de generalior est tactus ceteris. tum quia per omnes corporis particulas diffunditur. tum quia omnibus alijs sensibus cooperatur precipue gustui. Hi cum duo sensus. scilicet gustus et tactus sunt magis continui cum ipso corde. et ideo sunt magis deesse animalis et de suis sensatis iudicant expressius et obiectis. Omne enim membrorum habet vnum nervum vel duos quibus sensus tactus et motus voluntarius perficitur et completur sicut in anatomia Costan. inuenitur. Leditur autem iste sensus tactus

quandoq; sicut et superiores quandoq;
autem ex toto aufertur ubi sensus et
motus voluntarius penitus amittuntur
ut contingit in membris paraliticis et
contractis. Item quandoq; minoratur
sicut quando aliquod membrum obdormire
dicitur quando scilicet propter aliquam opi-
lationem vel membrum contractionem. Spi-
ritus sensibilis libere transire per membrum
non permittitur. Leditur etiam a mala
cerebri commotione ut patet in epilen-
ticis. qui hora accessiois etiam tactum ignis
non aduertunt. Sepe etiam patitur ab
extrinseca aeris immutatione ut in digi-
tis namque frigore contractis in quibus mo-
tus voluntarius impeditur. unde vnus
alium constringere non potest. Item qua-
doq; ex partium corporis incisione. Nam
membrum a corpore precisum nihil omni-
no sentit etiam si concussum fuerit penitus
vel combustum. Item membrum etiam ma-
nes in corpore si fuerit aliquo casu mor-
tuum vel putrefactum sensum tangibili om-
nino priuatur. tanto enim sensus tactus
grauius patitur quanto profundius in ner-
uis sensibilibus vulneratur. Item cum do-
lor sensus sit rei nocue contingens ex p-
tium discontinuatione. res inferens do-
lorem membro maxime ledit. tactum et
maximam infert corpori passionem et gra-
uem efficit immutationem. Nam omne
sensatum immutationem facit in organo
sensitui sui. ut dicit philosophus. Item
plures immutationes faciunt sensata ta-
ctus quam aliorum sensuum. grossior enim
est et materialior ceteris sensibus. et
ideo fortius retinet impressiones con-
uenientis et inconuenientis. Item quia
tactus est sensus vniuersalis adherens
singulis partibus. ad vniuersalem de-
structionem tactus destruitur subiectus
totius animalis. Non sic est de alijs sen-
sibus. Destructo enim sensu visus alie
virtutes animalis propter hoc non destru-
untur immo quandoq; in suis actionibus
fortius intenduntur. sed destructo tactu
destruitur omnis sensus. unde patet quod
sensus tactus est subiectum omnium aliorum
sensuum et fundamentum. Item cum qua-
tuor sensus alij singulati et proprium

sensatum habeant. et obiectum scilicet quod sic
cadit in vno sensu / quod non in alio sicut ca-
lo in visu. sapor in gustu etc. Solus ta-
ctus est qui omnibus alijs organum sen-
suum / suas imprimat passiones. Est ei
commune omnibus sensibus quod propria
habeant obiecta et sensata in quibus non
errant nisi casu. propter quedam enim ac-
cidentia contingit sensum particularem
errare. quod ut dicit Aristoteles. homo facit se-
pe fantasma mentiri ut patet in visu qui
iudicat stellam magnam esse paruum
propter magnam distantiam situs. et
gustu qui dicit amarum dulce et econuer-
so propter palati infectionem et sic de alijs
contingit. Commune igitur est et gene-
rale quod omnes sensus particulares exterius
ores a communi sensu interiori tanquam linee
quedam a centro particulariter exeunt
et secundum varias eorum passiones or-
gana sensitiva perficiunt. et suorum sen-
satorum formas et similitudines ad sen-
sum communem singulariter reduciunt
quo mediante de singulorum proprietati-
bus et differentiis quantum eorum actio-
ni congruit iudicant et discernunt. Et
hec dicta de proprietatibus virtutum
et sensuum iam sufficienter.

Ca. XXII. De his

que exiguntur ad perfectionem nature
Sicut ad regimen nature exiguntur
sensus et virtutes. ita ad per-
fectionem eiusdem exiguntur
necessario spiritus quidam / quorum be-
neficio et motu continuo / tam sensus
quam virtutes in animalibus moderan-
tur / ut suas peragant actiones. Dicitur
autem spiritus prout hic sumitur /
quedam substantia subtilis et aerea / vir-
tutes corporis excitans ad suas peragen-
das actiones. Vel sicut dicitur in libro
spiritus et anime. Spiritus est quoddam
corpus subtile / vi caloris generatum et
in humano corpore per venas corporis
vificans / et per arterias pulsatiles /
anhelitum / vitam atque pulsum animali-
bus administrans. sensum et motum volun-
tarium. mediantibus nervis et musculis
operans in corporibus animatis. Sic spiritus

Libertertius.

scdm medicos sic habet generari. dum per calozē agentes in sanguinem fortis in epate fit ebullitio. **F**umus quidē re soluitur qui ex venis epatis subtiliatur & repuratus. in quādā subtilem & spūalem substantiam siue aereā naturā commutatur. q̄ spiritus naturalis dicitur/ eo q̄ sua potestate naturaliter sanguinē subtiliat & a leuitate sua ipm ad singula mēbra impellit & agit. & ideo iste spūs est virtutis naturalis p̄prie regitū. vt dicit **Constan.** **H**ic idem spūs p̄ venas quādā ad cor mittit. vbi p̄ collisionē & motū partū cordis ad inuicē magis repurat et in naturā subtiliorē conuertit. & tunc spūs vitalis a phisicis nuncupatur/ eo q̄ a corde p̄ arterias ad totius corpis membra se diffundit. & spiritalē virtutem augmētans. eius operatiōes rectificat & custodit. Nam quēdā arteria a sinistro cordis ventriculo exiēs in suo ortu mox in duos diuiditur ramos. quoz vn⁹ tendit ad inferiora in plurimos diuisus ramos/ quibz mediātibz spiritus vitalis ad omnia inferiora membra vniūcādā in corpe repositatur. Alter vero ramus tendens ad superiora diuiditur. iterum in tres ramos/ quoz vn⁹ dextere ad dexterum brachiū. sinisterr ad sinistrū equaliter se diffundit. In arterijs sic diuersimode bifurcatis/ transfunditur spiritus vitalis per totum corpus. & vitalem in arterijs pullum opatur. **M**edi⁹ vero ramus ad cerebrū se extendit/ & superiores ptes vniūficans vitalem spiritū in omnibz partibz circumfundit. Idem vero spūs ad ventriculos cerebri vltim⁹ penetrās ibidē plus digeritur & subtiliatur. & in essentiā animalis spūs/ q̄ subtilior est ceteris transmutatur. **I**ste igit̄ spiritus animalis/ in anteriori ventriculo cerebri generatus/ particulariter diffunditur per organa sentiendi. **A**ibi lominus tamē pars remanet in eisdem ventriculis. vt sensus comunis & imaginatiua virtus p̄ficatur. **D**einde transie ad medium ventriculū. s. ad cellulā longūticā. ad perficiendum intellectum. **F**ormato autē intellectu. transit ad pupum siue ad cellulā memoriales/ impref-

siones in alijs cellulis factas secum deferens vt in thalamo memoriē reponatur. **A** puppi vero. i. a posteriori pte capitis id est cerebri/ p̄ medullam spine descendit. que a phisicis nucha dicitur penetrat ad neruos motiuos. vt sic motus voluntarius in omnibus partibus corporis inferioris generetur. **U**nus igitur & idē spiritus corporeus/ subtilis tamen & aereus/ propter diuersa officia in diuersis membris/ diuersis nominibus est vocatus. Nam spiritus naturalis est in epate. spiritus vitalis in corde. sed spiritus dicitur animalis/ prout in capite operatur. **H**unc quidem spiritum non telem credere humanam animam siue rationalem animam. sed potius vt dicit **Augu.** stinus. eiusdem vehiculū et proprium instrumentum. **M**ediante enim tali spiritui/ anima corpori iungitur. et sine talis spiritus ministerio/ nulla anime actio perfecte in corpore exercetur. **U**nde istis spiritibus lesis/ & in suis effectibus qualitercūq; impeditis/ resoluta corpus et anime armonia/ rationalis spiritus in cunctis suis operatiōibus in corde impeditur. vt patet in maniacis & in freneticis/ et alijs in quibus vltus rationis sepius non habet locum. et hoc est quia predictorum spirituum humore vel vultuere leditur instrumentum. **I**stis igit̄ spiritibus confortatis/ anima confortatur. & istis debilitatis vel deficientibus ipsa anima quo ad regimen corporis deficiat vel in suis actionibus minoratur/ vt plane dicit **Constan.** **E**t hec de istis spiritibus sufficiant q̄tum ad p̄sentem pertinet tractatum. (sibus

Ca. xxii. De pul

Cum pulsus spiritus vitalis sit effectus. restat vt de pulsibus & eozū proprietatibz aliquid dicamus. **E**st itaq; pulsus s̄m dyastolem et sistolem id est s̄m dilatationem et constrictionem cordis & arteriarū motus. **C**um igitur cor in continuo motu existens a centro vsq; ad circūferentiam in sanguinis & caloris motu ac in pulsu spiritus vitalis

cōtinue moueatur. ex tali motu vsq; ad
extremitates dilatatur. qñ vero e conuer-
so ab extremitatib; ad centū mouetur
costringitur. cordis igitur dilatatio ad
frigidū aerem attrahendū et cōstructio
ad aerem fumosum expellendū sunt cau-
sa pulsus. Ad hoc at̄ necessarius est pul-
sus vt dispositio spiritualis virtutis in-
telligatur et eius opatio cognoscatur.
Hic itaq; pulsus a corde incipit per ar-
terias ⁊ ad extremitates corporis se dif-
fundit. vnde cōsistentiā cordis ⁊ ei⁹ acti-
onē ostendit. Solet at̄ a medicis non in
omnib; partibus corporis sed in brachia-
libus arteriarū motus pulsus commu-
niter inueniri. quoniā in quibusdā non
posset bene discerni. ppter earū a centro
cordis elongatiōem. in quibusdā autē
ppter cordis regentis occultationē. in
quibusdā autē ppter offiū cōstructionē. Et
ideo antiqui sapiētes ad discernendū
pulsū arterias brachij elegerūt. ⁊ hoc
siquidē fuit facilius vtilius ⁊ honestius
facilius quia carnosē partes arteriam
nō occultāt. vtilius qz brachiales arte-
rie cordi magis appropinquāt. honestius
quia nec egro nec medico aliquā vere-
cundiā generant seu ministrant. Inde
cens enī esset ⁊ verecundum occulta mē-
bra corporis tenudate. Discernitur autē
pulsus ppter p digitorū appositionē sup
locum pulsantē. qd fieri plueuit cū me-
diocri impressione. aliter in forti aliter
id debili quia in forti et carnosō fortius
in debili ⁊ carnis tenudato. remissius
et leniori pessione fieri cōiueuit. Ad h
est sciendū vt dicit Cōstan. q; multē sunt
pulsū diueritates que tamē ad decē
referuntur vel reducunt. Primus atten-
ditur fm dimensionis quātitatē. ⁊ hic
est triplex. magnus quando per longū la-
tum ⁊ profundū arterie se diffundit. Et
peruenit iste pulsus fortis ⁊ grossus ex
fortitudine spūs quo dilatatur. pulsus
et est pulsus ex nimio calore qui indi-
get in frigidationē ex mollicie membri
obediētis dilatatiōi. dicitur ⁊ paruus
occultus ⁊ strictus qñ ad centū redit. ⁊
hoc fit ex defectu virtutis et paruitate
caloris. dicitur ⁊ mediocri equalis et tpat⁹

quando nec centro nec extremitatibus
est vicinus. hoc mediocritas ex magno ⁊
paruo procedit. Item cōsiderat fm tem-
pus motū ⁊ dicitur veloc⁹ tardus ⁊ me-
dius. veloc⁹ dicitur qz paruo tempore in
teruallo sepius mouetur. et hoc cōtingit
ex forti calore ⁊ virtute. tardus qz mag-
num cōtinet tēpore interuallū vel spaciū
ad sui motus cōplementū. ⁊ hoc accidit
ex defectu virtutis ⁊ caloris minoratio-
ne. Medius inter hos laudabilis ē ha-
bendus. Tertio cōsideratur pulsus secū-
dum tenorē virtutis. ⁊ fm hoc est fortis
debilis ⁊ medius. fortis ē qñ quadā vir-
tute a se videt expellere digitum tangē-
tis. et hoc accidit ex fortitudine virtutis
et mollicie organi facili ad mouendū
Debilis est qñ debilitate digitū percutit
et hoc est ex imbecillitate virtutis ⁊ duri-
cia organi inobediētis. medi⁹ ab vtro-
q; tēpatur. Quarto attenditur fm cōsi-
stentiā organi. et tunc dicitur durus et
mollis ⁊ medius. durus est qñ cum qua-
dam asperitate ⁊ duricia resistere videtur
⁊ hoc puenit ex vāforū siccitate. mollis
est quando digitū cū magna suauitate
sentiūt ita vt videat ab eis penetrari. ⁊
hoc puenit ex hūmiditate. medius inter
hos duos est tpatus. Quinto iudicat
fm plenū ⁊ vacuū ⁊ medium. plenus est
qui quadam hūmiditate redundare vi-
detur. ⁊ hoc puenit ex nimia sanguinis
⁊ spūs repletōe. vacuus autē est quando
apparet inflatus. sed tāgitur quasi vacu-
is diguis pforatur. medius ab his est
temperat⁹. Sexto indicatur pulsus fm
qualitatē arteriarū. ⁊ diuiditur in calidū
frigidū ⁊ medium. calidus est cum
digitorū extremitates sentiūt calidam
arteriarū substantiā ⁊ hoc puenit ex ma-
teria itra habita. s. ex spiritu ⁊ calore. i.
calido sanguine. frigidus cōtrario mō-
est intelligendus. medius vero ab his
duobus tēpatur. Septimo iudicat
ex opere quietis et hic diuiditur in spū-
sum rarū et i mediu. Spissus est qui in
sua dilatatiōe digitorū extremitates se-
pe percutit ⁊ subito recedit. ⁊ hoc accidit
ex fortitudine caloris et defectu virtutis.
fortitudo enim caloris remedium

Libertertius

quent refrigeratiōis. defectus vero virtutis cum non valeat semel bis vel ter in appetendo laborat. rarius vero eōuer for ex contraria causa prouenit. s. ex tarditate caloris et fortitudie virtutis. medius inter hos erit tpatus. **Pi. vij.** pulsus sensu sunt notabiles et ad discernendū ceteris faciliores. **Alij** vero tres pulsus quozū primus diuiditur in pondus laudabile et non laudabile. **Secū** dus qui diuiditur in concordem et in nō equalem. **At** tertius qui secundū percussionem maiore vel minore diuiditur in ordinatū et in non ordinatū tamen vix valent a pitissimis medicis deprehendi. **ideo** te eis ad plūs suspēdendū est. si q̄s tñ eas scire voluerit i septimo libro p̄ tegñ. cōstantini caplo tercio de quo hec exprimus iuener de terminata sufficiētissime oīa et expressa ibi d̄ pulsu capizante marcellino ferrino verniculo. so formidante estuante et tremente diffusius disputatur d̄ q̄to nihil ad presens tum ppter difficultatem tū etiā ppter singulariū pulsuū multiplicatē tū etiā quia p̄nti opusculo multū necessaria non videtur.

Capitulum vicesimumquartū. De varietate pulsum

Variatur autem pulsus ppter mltā. **Primo** propter sexus discernitiōnē nā in masculis qui validioris sunt nature et fortioris fortior est pulsus q̄ in feminis que sūt nature magis debiles et hoc est quia natura sepe iterando nititur supplere in feminis q̄ p fortiores pulsum semel in masculis opatur. **Item** variatur pulsus p complexiōnē q̄ si fuerit calida facit pulsuū fortiorē maiore et velociore. si vero frigida facit puū debile atq̄ tardū. si at̄ hūida mollē reddat et spissum si sica asperū atq̄ durū. **Item** diuersificat ppter variā corpis dispositiōē q̄ in macilentis generaliter ē pulsus fortior et viuacior quā in crassis. et hoc fortitā ppter minore arterie p̄ molem carneā occultatōē. vel ppter maiore caloris naturalis q̄ abūdat i macilentis intentionē q̄ quidē calor pulsum efficit

fortiore. **Item** ppter etatis diuersitatē q̄ pueri hñt velociore pulsus ad inati caloris refrigeratiōē. q̄ in talibz plus abūdat nā velocitatē facit magnitudo caloris et debilitas virtutis q̄ ad attrahēdū frigidū aerē semel nō sufficit. vt supra dictū est. iuues vō p̄p̄ abundantē i eis virtutē pulsus hñt forte et velocē. **Senes** vero eōuerso puū tardū debile et rariū. et hoc q̄ eoz cōplexiō appropiquat frigiditati. vñ nō ē necesse multū attrahere aerē frigidū cā refrigeratiōis. **Alie** at̄ etates his affines s̄m ea cui magis appropiquat pulsus similiores sunt hñtes et hoc tā in masculis q̄ in feis. **Item** p̄p̄ t̄p̄is imutatiōē. nā vt p̄p̄ t̄p̄antiā frigiditatis et caliditatis pulsuū facit forte. sicut et autūmus. **Omne** ei t̄p̄amētū v̄tuti natura li adhibet incrementū. **Estas** vō q̄ calidissima ē debile pulsum reddit puū propter nimiam pectoris dilatatiōē propter quā euanescit et debilitat. et nō pulsus debilitati nō sufficit vt magnū efficiat. **hyēs** aut̄ quia frigida est facit pulsuū tardū. s̄ tamen multū forte. tarditas aut̄ puenit ex hoc q̄ nō optet multū refrigerari. fortis a ut̄ ē q̄ calor naturalis ad interiora refugit corpis. vñ virtutē et pulsuū confortat q̄ nō excedit. **Calor** vero estiuus v̄tutiq̄ dissoluit. **Item** p̄p̄ diuersorum climatū et regionū inhabitatiōē. q̄ in calida regiōe habitantes vt in ethyopia pulsum habēt velocē quasi estiuū. habitantes vero in frigida pulsum hñt similem hyemali. **Inhabitantes** vero sub linea equinoctiali pulsuū hñt mediocre sicut in t̄p̄e vernali et autūnali. **Similiter** aer calidus frigidus et siccus siue tpat pulsum variat et imutat. **Item** ppter impregnatiōē. nā pregnātes in pulsuū sunt mutabiles q̄ in principio vsq̄ a sexto mensem pulsuū hñt forte spissum et velocē q̄ calor calorem augmētatur naturalē et vires mulieris vsq̄ ad hoc t̄pus sunt mediores et fetus adhuc pu. vñ par nutrimentū abstrahit ab eorum corpibz. et nō ē pulsus ad hoc tpat. **In** septimo vero mense fetus maiorat et nō magis nutrimentū requirit vñ natura grauat et p̄ consequēs pulsus debilitat. **Item** ppter somnū et vi

giliar alteratiōis qz tempe somni paru
 esse solet z tardus. sed post somnū fit for
 tis z magn⁹ quia tūc calor naturalis cō
 fortatur. vñ tamē si somn⁹ nimis plon
 getur pulsus rarefcit et debilitat. Pro
 pterea si quis a somno exciteur subi
 to natura discutit z pulsus velox spissus
 tremēs z inordinat⁹ subito inuenitur.
 sed cum quiescit iterū reuertitur in pri
 stinū statū. Item ppter laborem z corporis
 exercitatiōez que si fuerit tempata pul
 sum facit fortē magnū velox z spissum.
 quia calor naturalis post hmoi excitat⁹.
 si vero exercitiū exuerit temperamentis
 accidit ecōtra pulsus parvus dur⁹ tar
 dus z rarus quia in fine laborantib⁹ vir
 tus deficit z calor naturalis dissoluitur
 et pulsus p consequēs minoratur. Item
 ppter balneorū assuefactiōem. Nam in
 aqua calida balneantes tpeate pulsus ha
 bent fortem z magnū z spissum. z hoc p
 ppter nature pfortationē z ppter supflui
 tatū humidatū cōsumptiōez. sed in ni
 mis morantib⁹ in aqua pulsus debilis
 efficitur remanet tñ sicut prius veloci
 tas z spissitudo. Similiter balneātes
 in aqua frigida tpeate pulsū habent for
 tem z velocē. z hoc cōtingit propter calo
 ris naturalis coadunatiōez z conforta
 tiōez virtutis prouenientis ex tempamē
 to exterioris infrigidationis. sed nimia
 mora in tali balneo pulsū debilitat z vir
 tutē. et hoc contigit in macilentis plus
 q̄ in crassis propter frigiditatē ad exte
 riora nimis subito. z quasi sine obstacu
 lo penetrantē z quasi pcordia plus debi
 to pstringentē. Item ppter cibi z potus
 variā supflōem. Cib⁹ enim supfluus
 z indigestus pulsū debilitat. modera
 tus vero digestusqz ac p membra diffu
 sus excitata virtute pulsū augmētat
 Similiter z pot⁹ moderatus et digest⁹
 pulsū facit fortē magnū z velocē. frigi
 dus aut rarus et tardū. Item ppter passio
 nū anime variatiōē. Hā ira facit pul
 sum velocē fortē et spissū leticia medio
 cre. Timor silē pulsū efficit velocē in
 ordinatū z tremētē similiter z dolor et
 ita de alijs cōtingit. Hec aut dicta de
 anime z eius potētiarū ppropriatibus et

effectibus quātū spectat ad hoc opuscu
 lum iam sufficiāt. Hūc aut de ppropriatē
 bus humani corporis cui⁹ anima virt⁹ e
 z pfectio adiuuāte dei gratia aliqua sūt
 dicenda.

Incipit liber quār
 t⁹ de ppropriatib⁹ substantie corporee.

De humani
 itaqz corpis et partium
 ei⁹ ppropriatib⁹ tractatu
 ri ab elementaribus q̄li
 tatib⁹ et humoribus. ex
 quibus constat corpus est primitus in
 cipandum.

Capitulum primū

De quattuor elemētarijs qualitib⁹.

Qattuor itaqz sunt elementa z
 elementares qualitates ex q̄b⁹
 cōstituit omne aiatum corpus
 materialiter p̄cipue corpus humanū. q̄s
 inter oīa elemēta est nobilissimū z nobi
 lissime inē oīa pposita ordinatū v̄puta
 propriū aīe rōalis organū ip̄i opationi
 bus tā naturalib⁹ q̄ volūtatib⁹ deputa
 tū. Est itaqz corp⁹ hominis ppositū ex q̄
 tuor elemētis. scilicet terra aqua igne z ae
 re quoz quodlibet habet p̄prias q̄litates.
 Sunt aut quattuor primē p̄cipales
 scilicet caliditas frigiditas siccitas hūmiditas
 que dicuntur p̄cie quia primo labunt ab
 elemētis in elemētata. Dicuntur etiā p̄
 cipales qz ab eis oēs secundarij effect⁹
 oriuntur. Harū qualitātū due sunt acti
 ue. scilicet caliditas z frigiditas. alie vero due. scilicet
 siccitas z hūmiditas sūt passiue. vñ ab
 istarū qualitātū p̄ualentia z dīno dicū
 tur elemēta actiua vel passiua. Dicitur
 autē prime due p̄cipaliter actiue. nō
 qz ille in agāt. qz passiue similiter agunt.
 Nulla enī qualitas est oc. oīa in corpore
 sed hē iō dicitur actiue. qz p actōes earū
 alie hnt induci z p̄seruari. Hā caliditas
 q̄ncqz hūmiditate q̄ncqz siccitate inducit
 z cust. d. t. v̄ potē. videri i carne salsa.
 calor enī solis r̄stres ptes dissoluit z
 aquofas z aereas sic relaxādo z remol
 licndo a calore inducitur hūmiditas.